

FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT
G. FEDERICO MANCINI
fremsat den 4. november 1986 *

Høje Domstol.

1. Som bekendt går hovedreglen i artikel 2 i Bruxelles-konventionen om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager, ud på, at rette værneting er retten på det sted, hvor sagsøgte har bopæl. I tilslutning til hovedreglen, der ikke hermed kan anses for fraveget, er det i konventionen bestemt, at en sagsøger på grundlag af forskellige særlige kriterier kan vælge et andet værneting. »Denne valgmulighed er... optaget i konventionen, fordi der i visse velafgrænsede tilfælde består en særlig snæver tilknytning mellem en tvist og den ret, som denne tvist kan indbringes for« (jfr. Domstolens dom af 6. oktober 1976 i sag 12/76, Tessili mod Dunlop, Sml. s. 1473, præmis 13). En kreditor kan eksempelvis i sager om kontraktsforhold sagsøge sin debitor i en anden kontraherende stat, nemlig »ved retten på det sted, hvor den forpligtelse, der ligger til grund for sagen, er opfyldt eller skal opfyldes« (konventionens artikel 5, nr. 1).

Nu afføder aftaler eller kontrakter jo som regel retsforhold, hvori man finder en flerhed af forpligtelser. Fortolkerne af konventionen er da også hurtigt blevet stillet over for spørgsmålet om, hvilken forpligtelse bestemmelsen er møntet på; er det den, som sagsøgeren påstår misligholdt, den der må anses for forholdets hovedforpligtelse eller

en anden af de flere forpligtelser, som kontrakten afføder? Dette spørgsmål har Domstolen afgjort uden tøven, idet den har udtalt, at udtrykket »forpligtelse [i artikel 5, nr. 1] sigter... til den kontraktmæssige forpligtelse, der ligger til grund for sagen« (dom af 6. oktober 1976 i sag 14/76, De Bloos mod Bouyer, Sml. s. 1497, præmis 11).

I teorien har der vel været nogen diskussion om dette princip, der imidlertid har fået en utvetydig formulering, der ikke kan give anledning til usikkerhed ved fortolkningen, og derfor også er blevet fulgt af næsten alle retter i de kontraherende stater (jfr. systematisk oversigt over afgørelser vedrørende fællesskabsretten, serie D, I — 5.1.1. — B). Det vil derfor kunne virke overraskende, at Domstolen et årti efter princippet's formulering endnu en gang er blevet anmodet om en præjudiciel afgørelse vedrørende betydningen af ordet »forpligtelse« i artikel 5, nr. 1. Som det vil fremgå af det følgende, skyldes det imidlertid dels særlige internretlige forhold, dels en af Domstolen efter De Bloos-dommen truffet afgørelse, som tilsyneladende har spoleret noget af klarheden af det resultat, jeg har beskrevet ovenfor.

2. Den tyske arkitekt Shenavai, der bor i Rockenhausen (Forbundsrepublikken Tyskland), anlagde ved Amtsgericht Rockenhausen sag mod den tyske statsborger Kreis-

* Oversat fra italiensk.

cher, som bor i Holland, med påstand om, at denne tilpligtedes at betale ham arkitekt-honorar for byggeplaner for tre huse, der skulle opføres i Rockenhausen-området. Amtsgericht nåede til det resultat, at det var sagsøgtes (bestillers) bopæl, som var betalingssted, hvorfor sagen måtte afvises på grund af manglende *stedlig kompetence*. Landgericht Kauserslautern, som denne afgørelse er blevet indanket for, har derimod fundet det nødvendigt at udsætte sagen, og har anmodet Domstolen om en afgørelse af, om »det... med henblik på fastlæggelse af opfyldelsesstedet i betydningen i domskonventionens artikel 5, nr. 1, også under en sag om betaling af honorar til en arkitekt, der udelukkende har beskæftiget sig med planlægning af byggeri, [er] afgørende, hvilken konkret kontraktsforpligtelse der påberåbes som grundlag for søgsmålet (i det foreliggende tilfælde pengeskyld, hvor opfyldelsesstedet efter tysk ret er sagsøgtes bopæl), eller [om] ... fastlæggelsen af opfyldelsesstedet [skal] ske ud fra en samlet bedømmelse af de tilknytningsmomenter, som i forbindelse med aftalen består til forskellige steder (det vil sige arkitekttegnestuens og det påtænkte byggeris beliggenhed)«.

Som spørgsmålet er formuleret forbinder det to problemer, der ifølge artikel 5, nr. 1, må holdes adskilt, nemlig på den ene side spørgsmålet om afgrænsningen af forpligtelsen og på den anden side fastlæggelsen af opfyldelsesstedet. Løsningen findes imidlertid i begge tilfælde i Domstolens praksis, nemlig, som vi har set, på det første punkt i De Bloos-dommen og på det andet i Tessildommen. I præmis 13 i sidstnævnte dom udtales det således: »Det tilkommer den nationale ret, .. at afgøre, om det sted, hvor forpligtelsen er opfyldt eller skal opfyldes, er beliggende inden for rettens stedlige kompetence; i denne henseende må retten i henhold til sine egne lovvalgsregler afgøre, hvilken lov der er anvendelig på det pågældende retsforhold og i overensstemmelse med denne lov fastlægge den omtvistede kontraktsmæssige forpligtelses opfyldelsessted«.

På baggrund af denne praksis kan der efter min mening meget hurtigt gøres op med det spørgsmål, Landgericht Kauserslautern har forelagt. Der findes nemlig efter min mening ikke i forelæggelseskendelsen oplysninger om faktiske eller retlige omstændigheder, som kan begrunde en ændring af Domstolens praksis.

Ved en gennemlæsning af forelæggelseskendelsen får man tværtimod det indtryk, at den egentlige vanskelighed i det foreliggende tilfælde beror på nationale retsregler. Den forelæggende ret giver selv den oplysning, at der i tysk ret ikke hersker fuldstændig klarhed med hensyn til opfyldelsesstedet i tilfælde, hvor der er tale om arkitekt-honorar. Som bekendt er nu den enkleste måde at råde bod på en lakune af denne art — og altså dermed, uden egentlig at løse problemet, få afgjort spørgsmålet om det nationale værneting — at gå løs på spørgsmålet om den internationale kompetence, der jo naturligvis først og fremmest må afgøres. I det foreliggende tilfælde vil det for eksempel være tilstrækkeligt i artikel 5, nr. 1, at indlægge, at det afgørende er ikke den forpligtelse, som ligger til grund for sagen (betaling af honorar), men derimod den for kontrakten karakteristiske forpligtelse (arkitekttydelsen) og på grundlag heraf uden videre slutte, at det er arkitekttegnestuen, der er opfyldelsessted. Og det er netop med tanke på dette resultat, at den tyske ret ønsker en afgørelse af, om det i den verserende tvist, er retmæssigt at bruge kriteriet om den for kontrakten karakteristiske forpligtelse ved anvendelsen af nævnte bestemmelse.

Efter den synsmåde er det spørgsmål, den tyske ret har forelagt, altså ikke unyttigt. Det kan imidlertid ikke medføre en nyvurdering af grundlaget for besvarelsen. Det er hævet over enhver tvivl, at begrebet »forpligtelse« i artikel 5, nr. 1, i processuel henseende har selvstændig karakter og ikke kan fortolkes forskelligt efter de forskellige kontraktsforhold, der er genstand for tvist. Det er også ganske utvivlsomt, at usikkerheden i

tysk ret med hensyn til opfyldelsesstedet for arkitekthonorar ikke i og for sig kan begrundes en fravigelse af det generelle ved De Bloos-dommen knæsatte princip. Som anført i det foregående kan det spørgsmål, Domstolen skal afgøre, ved en vurdering alene på grundlag af sagens omstændigheder, når alt kommer til alt løses fuldt ud på grundlag af denne dom og Tessili-dommen.

3. Det samme problem får en helt anden rækkevidde, hvis der bortses fra de konkret foreliggende omstændigheder og henses til en anden afgørelse af nyere dato (Domstolens dom af 26. maj 1982, 133/81, Ivenel mod Schwab, Sml. s. 1891) som den forelæggende ret ikke har beskæftiget sig med i nærværende sag. Sagsøgeren i nævnte sag havde fremsat flere krav støttet på forskellige af en arbejdsaftale flydende forpligtelser, og Domstolen nåede til det resultat, at konventionens bestemmelser i en sådan situation skal fortolkes således, at den ret, som sagen indbringes for, ikke føler sig foranlediget »til at erklære sig kompetent til at pådømme visse krav men inkompetent for andre kravs vedkommende«; »den forpligtelse, der skal tages i betragtning ved anvendelsen af konventionens artikel 5, nr. 1, ... er den forpligtelse, som er karakteristisk for kontrakten« (præmisserne 18 og 20).

Der kan imidlertid ikke herske tvivl om, at der i den foreliggende sag er tale om en selvstændig arbejdskontrakt (tjenesteydelse) eller om, at sagsøgerens krav grundes på en enkelt forpligtelse. Såfremt resultatet i Ivenel-dommen skal kunne anvendes her, må det derfor anerkendes ikke som et særligt af sagens specielle omstændigheder fremkommet valg, men som udtryk for et nyt generelt kriterium, der omgør det i De Bloos-dommen knæsatte princip. Det må spørges, om det er muligt og navnlig hensigtsmæssigt at nå frem til en anerkendelse heraf. Om

dette spørgsmål har den tyske, engelske og italienske regering samt Kommissionen for De europæiske Fællesskaber fremsat forskellige synspunkter, der bør refereres her.

4. Regeringen i London har gjort gældende, at anvendelsen af artikel 5, nr. 1, vil blive mere rationel, såfremt kriteriet om den for kontrakten karakteristiske forpligtelse ophøjes til generelt princip. Hermed vil det nemlig kunne undgås, både at der sker en såkaldt »udstyknings« af kompetencen (således at det er muligt, at flere retter i forskellige stater er kompetente til at behandle forskellige krav, som grundes på det samme kontraktforhold), og at kompetencespørgsmålets afgørelse kommer til at afhænge af sagsøgerens vilje, idet den måde, han vælger at formulere kravet på, bliver afgørende. Den løsning, der ønskes, vil desuden gøre det muligt:

- a) at gøre den ifølge artikel 5, nr. 1, kompetente ret til et virkeligt alternativ til værnetinget i henhold til artikel 2,
- b) at harmonisere Bruxelles-konventionens regler med formålet og bestemmelserne i Rom-konventionen om lovvalget i tvister om kontraktforhold (19. juni 1980).

Også den tyske regering er af den opfattelse, at det i De Bloos-dommen knæsatte princip kan befordre en udstyknings af kompetencen, således at samme kontrakt giver anledning til uoverensstemmende retsafgørelser. Faren herfor mindskes i praksis af sagsøgtens mulighed for at rejse modkrav (konventionens artikel 6, nr. 3) og af den omstændighed, at »enhver anden ret end den, ved hvilken sagen først er anlagt, [kan]

udsætte afgørelsen« eller »erklære sig inkompetent«, såfremt konneksse krav fremsættes for retter i forskellige kontraherende stater (jfr. artikel 22, stk. 1 og stk. 2, jfr. dog den forpligtelse, der i medfør af artikel 21, stk. 1, påhviler retterne). Da værnetinget i henhold til artikel 5, nr. 1, under alle omstændigheder ikke udelukker værnetinget i henhold til artikel 2, vil ophøjelsen af Ivenel-kriteriet til generel regel ikke fjerne risikoen for uoverenstemmende afgørelser, og for så vidt må det være bedre at følge den slagne vej.

Endelig mener den italienske regering og Kommissionen, at de i De Bloos- og Iveneldommene knæsatte principper slet ikke er indbyrdes modstridende, men tværtimod supplerer hinanden. Det første kriterium har efter deres opfattelse generel karakter, mens det andet kun kan finde anvendelse, når der foreligger elementer svarende til dem, der har nødvendiggjort vedtagelsen af det, det vil sige en underordnet arbejdsaftale (eller, som Kommissionen bredere har formuleret det, et forhold, hvor kontrahenterne har forskellige kontraktmæssige beføjelser) og en flerhed af krav, som sagsøgeren støtter på de forskellige af samme aftale flydende forpligtelser.

5. Af de hermed refererede foretrækker jeg det sidste. For den engelske regerings opfattelse holder ikke over for de vægtige indvendinger, Forbundsrepublikken har fremført imod den, og for så vidt angår et argument, der baseres på Rom-konventionen, er tre enkle bemærkninger nok til at afsvække det:

a) nævnte konvention mindsker slet ikke parternes mulighed for »udstyknings«, den giver dem mulighed for at lade de af kontrakten flydende forpligtelser være

undergivet forskellige love (artikel 3, stk. 1);

b) ifølge konventionens ordning er henvisningen til den for kontraktsforholdet karakteristiske forpligtelse subsidiær, og den udgør i al fald ikke noget virkeligt tilknytningsspunkt;

c) vedrørende arbejdsaftaler giver den arbejdstageren beskyttelse, ikke ved angivelse af *lex loci laboris* som den lov, der regulerer den for aftalen karakteristiske forpligtelse, men ved at bestemme, at også udenlandske præceptive regler i alle tilfælde har forrang for *lex contractus* (artikel 6, stk. 1).

På baggrund heraf må det bemærkes, at Kommissionens opfattelse selv om den korrekt mener, at De Bloos-dommen og Iveneldommen forholder sig til hinanden som hovedregel og undtagelse, tillægger det ved sidstnævnte dom fastlagte kriterium alt for stor rækkevidde. Det kan nemlig efter min mening ikke finde anvendelse uden for arbejdskontrakter eller navnlig på kontraktforhold, der blot karakteriseres ved den ene parts underordnede økonomiske stilling. Det fremgår efter min mening af det eksempel, forsikringsaftalen giver; konventionen indeholder kompetenceregler om denne form for aftaler i artiklerne 7-11, for hvilke, som det hedder i Jenard-rapporten »socialpolitiske betragtninger [er] afgørende..., idet man særlig har villet forebygge misbrug i forbindelse med de såkaldte adhæssionskontrakter« (EFT C 59 af 5.3.1979, s. 29). Nuvel, ifølge konventionens artikel 8 har en forsikringstager mulighed for at vælge mellem flere værneting, idet denne regel angiver et kriterium, der ikke tager hensyn til det sted, hvor den for aftalen karakteristiske forpligtelse (det vil sige forsikringsgivers virksomhed) skal opfyldes, men enten det

sted, hvor forsikringsbegivenheden er indtrådt, eller det sted, hvor parterne har bopæl.

Kan man — naturligvis med henblik på det foreliggende tilfælde — anse forsikring som et mønster for den art af aftaler, hvis parter har forskellig økonomisk styrke, som tilfældet er med forskellige aftaler om brug af materielle eller intellektuelle ydelser? Det tror jeg, den kan. Og på grundlag heraf når jeg til det resultat, at der efter konventionen ikke skal vælges et bestemt værneting, ved hvilket alle de tvister, kontrakten kan give anledning til, skal afgøres, men giver den

svageste part en valgmulighed. Dette resultat hænger i øvrigt udmærket sammen med den egentlige begrundelse for artikel 5, der, som Tessili-dommen bekræfter, er at give en kreditor adgang til at anlægge sag ved retten på det sted, som sagsøgerens krav processuelt er særlig snævert knyttet til.

Af det anførte fremgår i det hele, at der også i tvister om kontrakter som den i sagen her omhandlede efter artikel 5, nr. 1, skal tages hensyn til den forpligtelse, »der svarer til den kontraktmæssige rettighed, sagsøgeren påberåber sig som grundlag for søgsmålet« (De Bloos-dommen, præmis 13).

6. Af alle de anførte grunde foreslår jeg Domstolen at besvare det spørgsmål, landgericht Kauserslautern har forelagt ved kendelse af 5. marts 1985 i sagen She-navai mod Kreisler, på følgende måde:

I en tvist om betaling af arkitekthonorar, refererer ordet »forpligtelse« i artikel 5, nr. 1 i Bruxelles-konventionen af 27. september 1968 til den aftaleforpligtelse, der ligger til grund for sagen, hvilket i det foreliggende tilfælde vil sige forpligtelsen til at betale arkitekthonorar. Det sted, hvor denne forpligtelse er blevet opfyldt eller skal opfyldes, skal fastlægges på grundlag af de lovvalgsregler, der gælder for den omtvistede forpligtelse i den kompetente rets stat.